QORAQALPOQ MILLIY LIBOSLARIDAGI RANG VA NAQSH RAMZLARINI ZAMONAVIY KIYIM KOLLEKSIYALARIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI

Kurbonboyeva Nilufar Islomboy qizi
E-mail: nilufarkurbanboyeva94@gmail.com

Har bir xalqning milliy libosi uning tarixi, turmush tarzi va dunyoqarashini o'zida mujassam etgan o'ziga xos "matn"dir. Kiyimning rangi, bichimi va naqshi qadimda insonning yoshi, oilaviy holati, urug'i haqida ma'lumot bergan [6; 7]. Qoraqalpoq xalqining nomi ham libos bilan bog'liq: "qoraqalpoq" so'zi "qora qalpoq" degan ma'noni anglatadi. Bu holat qoraqalpoq madaniyatida kiyim va milliy o'zlikning naqadar chambarchas bog'langanini ko'rsatadi.

Qoraqalpoq libosida rang muhim ramziy vazifa bajargan. Qadimiy qoraqalpoq kashtalarida to'q qizil rang ustunlik qilgan, unga jigarrang, fistiqrang yashil va tillarang sariq ohanglar uyg'unlik bag'ishlagan [1]. Qizil rang yoshlik va hayotiy kuch bilan bog'liq bo'lib, qizil kiymeshekni yosh kelinlar, oq kiymeshekni esa keksa ayollar kiygan [2]. Qizlar 15–16 yoshdan boshlab to'q ko'k rangli "ko'k ko'ylak" kiyishgan; manbalarda bu yosh "Qirq qiz" dostoni qahramoni Gulayimning yoshiga to'g'ri kelishi qayd etiladi [3]. Shunday qilib, qizil – ko'k – oq ranglari ayol hayotining bosqichlarini ifodalovchi o'ziga xos "rang taqvimi"ni hosil qiladi.

Naqshlar ham chuqur mazmunga ega. Qoraqalpoq bezaklari kosmik ramzlardan iborat bo'lgan: xoch va aylanma shakl quyosh turishi va dunyo tomonlarini, zigzag osmon suvini, romb esa serhosillikni bildirgan [1]. Kiymeshekning umumiy romb shaklidagi ko'rinishi onalik va farzand ko'rish ramzi sifatida talqin qilinadi [2]. Ko'k ko'ylakdagi "sovut" naqshi va dubulg'asimon saukele bosh kiyimi esa dostondagi qahramon qizlar obrazini eslatadi [3; 4]. Saukeledagi metall qadamalar "qiran" deb atalgan, bu so'z chaqqon, o'tkir ko'zli ov qushi bilan bog'liq [4].

Ushbu ramzlarni zamonaviy kolleksiyalarda qo'llashda quyidagi tamoyillarga amal qilish maqsadga muvofiq. Birinchidan, *rang juftliklarini saqlash*. Qizil va oq, ko'k va qora ranglarning qarama-qarshiligi libosga ma'no beradi; naqsh soddalashtirilganda ham rang tizimi saqlansa, kolleksiya milliy ruhini yo'qotmaydi. Ikkinchidan, *naqshning ma'nosini kiyim vazifasiga moslash*. Masalan, himoya ramzi bo'lgan "sovut" naqshi va qiran motivlari ustki kiyim va kechki liboslarga, serhosillik ramzi bo'lgan romb esa ayollar ko'ylagi va tunikalariga mos keladi. Uchinchidan, *iqtibos darajasini tabaqalash*. Kundalik ahamiyatga ega unsurlar (ko'k ko'ylakdagi yo'l-yo'l kashta, jegdening soxta yenglari) deyarli o'zgarishsiz olinishi mumkin, nikoh marosimi bilan bog'liq muqaddas buyumlar (saukele) esa stilizatsiya yoki dekonstruksiya orqali qayta ishlanishi lozim.

Mazkur tamoyillar asosida yaratiladigan kolleksiyada, masalan, to'q ko'k rangdagi uzun ko'ylak ko'k ko'ylak semantikasini, qizil rangli yechib-taqiladigan kapyushonli plash qizil kiymeshekni, oq zig'ir matodan tikilgan vertikal kashtali tunika esa oq kiymeshekni zamonaviy shaklda ifodalaydi. Bunday buyumlarni Nukus va Qoraqalpog'iston tumanlaridagi kashtachi ustalar ishtirokida cheklangan seriyalarda ishlab chiqarish mumkin. Bu yo'nalish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrdagi PF-5242-son Farmonida belgilangan hunarmandchilikni rivojlantirish vazifalariga mos keladi [5].

Xulosa qilib aytganda, qoraqalpoq milliy libosidagi rang va naqshlar tasodifiy bezak emas, balki ayol hayotining bosqichlari, himoya va serhosillik haqidagi tasavvurlarni ifodalovchi yaxlit tizimdir. Dizayner bu tizimning mazmuniy o'zagini saqlab, iqtibos darajasini to'g'ri tanlasa, milliy meros

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

zamonaviy modada jonli manbaga aylanadi va mahalliy kiyim ishlab chiqaruvchilarga o'ziga xos raqobat ustunligini beradi.

Adabiyotlar

1. Embroidery // Karakalpakstan Travel: official tourism portal. – URL: https://karakalpakstan.travel/site-pages/embroidery
2. What was the Karakalpak headwear kiymeshek like? // Society.uz. – URL: https://society.uz/news/detail/news/1388
3. Women's costume // Karakalpakstan Travel: official tourism portal. – URL: https://karakalpakstan.travel/site-pages/womens-costume
4. Wedding costume of Karakalpak woman // San'at. – 2004. – № 2. – URL: https://sanat.orexca.com/2004/2004-2/history_art4-20/
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrdagi PF-5242-son "Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz
6. Курбанова З. И. Трансформационные процессы в каракалпакском костюме в последней четверти XIX – первой половине XX вв. // Вестник антропологии. – 2023. – № 2. – С. 70–85.
7. Richardson D., Richardson S. Qaraqalpaqs of the Aral Delta. – Munich; London; New York: Prestel, 2012.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.